

Trīmdas
arhīvu
mājupeļš

PALĪGS UN ROSINĀTĀJS
VĒSTURES LIECĪBU SAGLABĀŠANĀ

M

Sastādīja Māris Brancis
Redaktore Ligita Kovtuna

Lasiet arī www.laiks.us

Projektu atbalsta:

Amerikas Latviešu
apvienības
Kultūras fonds

Brancis, Māris

Trindas
arhīvu
mājupceļš

[2021]

SATURS

Māris Brancis. Trimdas archīvi atgriežas	7
Agnija Lesničenoka. Amerikas Latviešu apvienības pirmie darbības gadi Latvijas Valsts archīva dokumentos	17
Lelde Kalmīte. Kā top PLMC kolekcijas?	28
Dzidra Šmita. Zinta Geršmane. Helmara Rudziša kolekcija Rīgas Centrālajā bibliotēkā	33
Marianna Auliciema. Mūzejs aicina – varbūt tev garāžā vai pagrabā ir...?	40
Agnija Lesničenoka. Ar jaunās paaudzes acīm	48
Ingūna Daukste Silasproģe. Latviešu trimdas laika garīgo vērtību krātuvē ielūkojoties	54
Māra Lāce. Iveta Derkusova. Trimdas mākslas kolekcija Latvijas Nacionālajā mākslas muzejā	62
Gunta Jaunmuktāne. "Domāju un jūtu latviski, un isti pilnīgi tomēr varu izteikties – tikai latviski" (Indra Gubiņa)	68
Kur sūtīt vēstures liecības?	81
Trimda un Jelgavas muzejs	81
Jelgavas pilsētas bibliotēka	85
Valmieras muzejs	88
Rīgas vēstures un kuģniecības muzejs	91
Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu archīvs	93
Latvijas Okupācijas muzejs	96
Valkas novadpētniecības muzejs	98

Latvijas Nacionālās bibliotēkas Alekseja Apīņa Reto grāmatu un rokrakstu lasītavas krājumā	100
Latvijas nacionālais archīvs	103
Talsu novada muzejs	105
Latvijas arhitektūras muzejs	107
Kuldīgas novada muzejs	110

Gunta Jansvuktāne

“Domāju un jūtu latviski, un īsti pilnīgi tomēr varu izteikties – tikai latviski” (Indra Gubiņa)

Rakstnieces Indras Gubiņas rokrakstu fonds Latvijas Universitātes Akadēmiskās bibliotēkas Misiņa bibliotēkā

“... tie mirkļi, kad varam justies daļa no kā lielāka, liekas bezgala dārgi. Šāda sajūta parasti rodas kopīgos svētkos, kad mūs sasiens kopīgi prieki vai sāpes, kad mēs kopīgi varam ar dziesmām vai dzejām dzīvot, dzīvot savā latviskā skanēšanā. Ja tad sajūtu, ka tiešām no mana darba citam kas ticis, tad tāds mirklis ir tiešā atmaksa par darīto, jo dzīvot man nozīmē – ņemt un dot,” tā rakstniece Indra Gubiņa rakstīja 1976. gadā.

Latvijas Universitātes Akadēmiskās bibliotēkas Misiņa bibliotēkas Rokrakstu krājumā jau no 1994. gada glabājas rakstnieces Indras Gubiņas (dz. Bencone; 1927.8.VIII – 2017.12. XII), pašas dāvināts, rokrakstu fonds, kas vēlāk papildināts 2000. un 2009. gadā un pēc viņas nāves, tuvinieku dāvināts, 2019. gadā.

Indra Gubiņa dzimusi Līvberzes pagastā, augusi un skolojusies Jelgavā, kur sāka izglītība Jelgavas skolotāju institūtā. 1944. gadā kopā ar ģimeni emigrējusi uz Vāciju, kur pēc dažiem gadiem beigusi Lībekas latviešu ģimnaziju. Vēlāk viņa atmiņās pieminēja, ka “Vācija bija bēgļu pārpildīta, uzturs nepietiekams” un viņām ar māsu Birutu, “pēc trīs gadu badošanās, vajadzēja kaut kur – paēst”. Tāpēc kā Eiropas brīvprātīgās strādnieces

abas devās uz Angliju, kur strādāja tekstilfabrikā un birojā. “1950. gada rudenī apprecējos ar valmierieti Gunāru Gūbinu. Tā kā tas neizklausījās latviski, gaŗumzīmi nometu un tā iznāca Gūbina vietā Gubiņa.” Šajā laikā viņa arī sāka rakstīt un savus tēlojumus un apceres sūtīt *Londonas Avīzei*.”

1952. gadā jaunā Gubiņa ģimene pārcēlās uz Kanadu, Toronto. Strādādama birojā, vakaros Indra Gubiņa apmeklēja rakstniecības kursus pie Toronto Universitātes un turpināja rakstīt dzejoļus, stāstus un pat romānu, ko publicēja periodikā. Eiropas ceļojumā gūto iespaidu ierosināta, jaunā rakstniece sāka studēt mākslas vēsturi un pabeidza Toronto Universitātē Mākslas zinātņu fakultāti, iegūstot bakalaura gradu mākslas zinātnē (1963) un, turpinot studijas, arī bibliotēku zinātnēs (1968). Turpmākie darba gadi aizritēja Toronto Mākslas galerijā, Toronto Universitātes Mākslas departamentā un Toronto Universitātes bibliotēkā, vēlāk avīzes *Latvija Amerikā* izdevniecībā. Rakstniece aktīvi piedalījās dažādos trimdas dzīves pasākumos, rakstnieku cēlienos un atsevišķos viņas daiļradei veltītos sarīkojumos dažādās zemēs un pilsētās – Kanadā, ASV, Anglijā, Dānijā,

Vācijā, Zviedrijā, Austrālijā, Venecuēlā u.c. Kopš 1960. gada Indra Gubiņa sastāv korporācijā Gundega.

**Draudzība ar rakstnieku
Gunu Janovski
(1916.8.II - 2000.27.IV)**

Dzīvodama Kanadā, Indra Gubiņa vienu gadu uzņēma *Daugavas Vanagu Mēnešraksta* literārās daļas vadību. Meklējot rakstus Mēnešrakstam, aizsākās sarakste ar rakstnieku Gunaru Janovski.

Pirmajai 1964. gada 28. oktobrī sūtītajai vēstulei drīz sekoja Janovska atbilde, un pamazām aizsākās sarakste, kas ilga 35 gadus, līdz pat 2000. gada janvārim.

Misiņa bibliotēkas rokrakstu fondā glabājas 331 Indras Gubiņas vēstule Gunaram Janovskim no 1964. gada 28. oktobra līdz 2000. gada janvārim un 319 atbildes vēstules. Plašā, interesantā un ļoti vērtīgā sarakste atklāj gan Anglijas un Kanadas kultūrvēsturiskos notikumus, gan abu rakstnieku personiskos pārdzīvojumus, atziņas, šaubas un stāstījumus par dažādiem ar literātūru un rakstniekiem saistītiem notikumiem u.c.

Vēstuļu draugi cenšas viens otru gan uzmundrināt, gan reizēm arī pazobot, piemēram, Gunars Janovskis 1965. gadā: *“Jūsu vēstules lasot, reizēm tā vien liekas, ka Jūs – liels, pieaudzis un slavens sievišķis – kaut kur dziļi (es nezinu, kā to lai sauc: sirdī vai dvēselē skan banāli) [...] tātad: kaut kur dziļi esat vēl tīrais bērns, kas sapņainām acīm raugās pasaulē, gaida brīnumu un brīnās,*

kāpēc tas nenāk. Pie tam Jūs lāga nemaz nezināt, kāds šis brīnums lai izskatītos un ko Jūs īsti iesāktu, ja tas piepeši nāktu. Bet tā jau ir mūsu – sapņotāju priekšrocība (varbūt arī nelaime), ka mēs it kā dzīvojam divas dzīves, esam gluži laimīgi vienā un gaužām izmisuši otrā. [..]

Vai es sapostīju Jūsu ilūzijas? Reizēm der mazliet paņirgt un pasmaidīt. Tas palīdz atrast lietu pareizos samērus.”

Indras Gubiņas vēstules ir emocionālas, brīžiem depresīvas, brīžiem uzmundrinošas. Daži atzinumi no rakstnieces vēstulēm:

“Un ir tādas sāpes, ko es nevaru izraudāt uz vīra pleca. Tā es te smoku pati sevī, un jau gadiem ir bijis tā, ka Tu esi vienīgais, kam tā visu uzticu, kam uzkrauju reizēm savu smagumu vai mēģinu iedot prieku.”

“...man allaž licies, ka tava draudzība manā mūžā ir viena no skaistākajām dāvanām.”

“Redzi – un es pavisam skaidri tagad zinu, ka es neesmu rakstniece, es tikai par tādu esmu izlikusies. Kaut kāda dzirkstelīte jau mani ir bijusi, bet pārsvarā gan – organizētība un darba griba. Ar gribu var daudz, to Tu zini! Tagad es varu par sevi pasmieties, un man nesāp, ja to dara arī citi.”

“Cik zinu, Tev kādi darbi tiekot pašlaik Rīgā gatavoti. Kaut nu tā būtu! Tur, Gunār, ir lasītāji, tur mūsu darbi neizputēs visos vējos, bet paliks. Vienalga, kuŗā bibliotēkā. Un, ja izdos tur, ja cilvēki Latvijā varēs pirkt, tad – kāds eksemplārs kaut kur paliks vēl krietni ilgi! [..] Kas būs pēc mūsu nāves – tas uz mums, kā cilvēkiem, vairs neattieksies. Dzīvos (ja dzīvos) darbi.”

“Tu vari tikt pāri savam īgnumam, savam rūgtumam, Tev būtībā ir gaiša sirds, tikai ļauj tai atraisīties. Domā gaiši! [..] Gunār, Tu esi vajadzīgs latviešiem.”

“Ņem katru dienu ar tās prieku un gaismu. Un tici man, katrā dienā ir gan gaisma, gan prieks. Mēģini to saskatīt. To Tu vēl vari.

[..] Esi pateicīgs par tiem aizvadītajiem gadiem, par tiem rītiem, kad Tu atmoties, vēl esi un jūti dienu! Dziedi! Dziesmās ir tik daudz spēka un gaišuma, un Tev ir tik laba balsis. Ej pa ceļu, pa mežu, staigā pa istabu un dziedī! Domā – ka Tu dziedī man, un tici – es dzirdēšu. Ir tādas balsis, ko dzird pāri tālumiem.”

“Mūsu vēstulēs jau nav nekā tāda, ko nevarētu citiem rādīt, un, ja Tu piekristu, ka vēstules aiziet uz Misiņa bibliotēku, varbūt tur tām būtu kāda nozīme. Kas zina, varbūt kaut kad nākotnē kāds rakstīs disertāciju par Tevi vai mani, varbūt meklēs trimdnieku dzīvi. Tavās vēstulēs bija vērtīgi apraksti par Gunti Zariņu, Pēteri Aigaru – par tiem skandāliem ap viņiem un Londonas Avīzi.”

Atkal Latvijā

1975. gada pavasarī Indra Gubiņa pošas ceļā uz Latviju. Gunars Janovskis vēstulē silti iesaka neņemt līdz savas grāmatas, jo uz robežas tas slikti var beigties, bet rakstniece jau ir izlēmusi: “Neraizējies par tām grāmatām, es to lietu darīšu tāpat kā Ziverts, izlasīju viņa autobiografijā. Grāmatas kofera virsū, lai tūliņ redz. Pase rokā – es esmu autors. Ja kāda vēstule no kāda “sakarnieka” – parādu. Man ir vēstule no Fundamentālās bibliotēkas, kuŗā viņi prasa manus darbus. Tā rakstīta kādā 1968. vai 69. gadā, bet viņi nav gadu uzrakstījuši. Vēstules blanka krieviski un latviski – skaidrs, ka oficiāla būšana. Dikti labs papīrītis. Ja tas nelīdzēs, tad vismaz pierādīs, ka nekādu šmuguli netaisu.”

Un tā pirmo reizi pēc 30 gadiem 1975. gada maija beigās, jūnija sākumā Indra Gubiņa kopā ar meitu Noru atkal ir Rīgā. Vēl no Maskavas, mājupceļā, viņa vēstulē Janovskim raksta, cik ļoti sāp šķiršanās no Latvijas, cik dziļi sāp viss redzētais, un apraksta, kā pēdējā brīdī abas ar meitu aiznesušas atvadu sveicienu – sarkanās rozes un vienu lielu, baltu neļķi un nolikušas uz Brīvības pieminekļa malas.

1990. gada 29. janvārī Indra Gubiņa raksta Latvijas Zinātņu akadēmijas Fundamentālās bibliotēkas direktoram Jurim Koktam atbildes vēstuli, kurā izsaka pateicību par sniegtajām ziņām par Misiņa bibliotēku un viņas grāmatām. Vēstulei rakstniece arī pievienojusi īsu savu biogrāfiju, dzejoli rokrakstā un divas savas fotogrāfijas. Turklāt dzejolis “Vien pašiem glabāt” no krājuma “Vai ilgi vēl” veltīts Fundamentālai bibliotēkai:

*Nav jau svešniekiem daļas,
vai būsīm nākotnē mēs.
Vien pašiem, pašiem mums glabāt
tos graudus no pagātnes.*

1991. gada 2. augustā steigā Indra Gubiņa kladītē ieraksta: “Es atstāju savu māju – varbūt es braucu mājai pretim. Pēc 15 minūtēm man būs pakaļ – lidošu uz Rīgu. Ne esmu priecīga, ne bēdīga. Vienaldzīga. Mājas – ne īsti šīs – ne tās tur vairs. Savāda sajūta – tā kā darītu ko aplamu. Šajā mājā nodzīvoti 27 gadi. Tajā – Latvijā – nepilni 17. Un nu es aizbraucu.” Bet jau 23. septembra vēstulē Janovskim priecīgi ziņo: “Latvijā paguvu būt 2 pilnas nedēļas, ļoti pārlādētas ar tikšanos, ar braukšanu pa dažādām vietām. Bet nu vismaz varu teikt, ka esmu redzējusi Latviju. Līdz šim jau tikai pazinu Jelgavu un Rīgas jūrmalu, drusciņ – Rīgu. Cik skaists ir Piebalgas rajons! Un kas par latviskiem cilvēkiem ir Kurzemē. Tur jau tajā laikā visi ceļu uzraksti bija – tikai latviski, krieviskie bija pārkrāsoti! Redzēju daudz, satiku daudz, izbaidīju cilvēku sirsniņu, bet – dīvainā kārtā pārbraucu un skaidri jūtu, ka mana mīlestība uz manu zemi un tautu dīvainā veidā ir saplākusi. Vismaz pašlaik, šādos apstākļos es tur negribētu būt. Nav nekāda varonība nevajadzīgi apmainīt normālus dzīves apstākļus pret nenormāliem. Nevienam no tā nekāda labuma nebūs. Un – man liekas, ka esam par ilgu dzīvojuši ārpusē, esam svešāki tur, nekā te, kā cilvēki, kā indivīdi mēs tur nevienam neesam vajadzīgi. Vajadzīgi ir jaunie, kas var mācīt, strādāt, rādīt

Ciemojoties laikraksta Literātūra un Māksla redakcijā Rīgā, 1991. gada vasarā. No kreisās: Ligita Kovtuna, Indra Gubiņa, Māris Čaklais. Otrā rindā: Guntars Pupa, nezināms, Lija Bridaka un Gunārs Janaitis

un radīt. Un visa tā grāmatu lieta – arī man tagad pilnīgi vienaldzīga. Kaut kā liekas – viss par vēlu! [...] Es pašlaik jūtos tāds nokaltis zieds.”

Un tomēr Indra Gubiņa Latvijā viesojās arī 1994. gada jūnijā, pabija arī Misiņa bibliotēkā un bija apmierināta, redzot krātuvē savas un citu trimdnieku grāmatas. Bet – vēstulē Janovskim: “Rīgā tas krievu daudzums, nepieklājība, nevižība – nē, nē, kaut kas manī sašķīda pavisam. Par ilgu esam bijuši projām, mēs nepiederam ne tur, ne te!”

Pēdējā ciemošanās notika 2000. gadā. Janvāra vēstulē Sarmītei un Gunaram Janovskiem viņa atklāj, ka vasarā cer aizbraukt uz Latviju, jo “.. gribas aizbraukt vēl – patiešām pēdējo reizi, kamēr vēl spēju. Manu grāmatu izdošana te vai tur, man kļuvusi vienaldzīga. Zinu, ka visi mani darbi ir Akadēmiskajā bibliotēkā, arī

šur tur citur, tātad gluži pazuduši tie nebūs, arī ja Latvijā paliktu tikai daži eksemplāri.” Un tā 25. maijā rakstniece ielidoja Rīgā un pirmdien, 29. maijā, viesojās Misiņa bibliotēkā, lai atkal aplūkotu savu devumu bibliotēkai un nodotu glabāšanai saraksti ar Gunaru Janovski.

“Kā es sāku dzejot”

Ar šādām pārdomām rakstniece dalījās 1995. gadā “Straumēnos” un Rakstnieku cēlienā Anglijā: “Ar to dzejošanu bija tā: mums jau no pašas mazotnes mamma lasīja visādus pantiņus, un tad vidējā māsa – apmēram divpadsmit gadu vecumā sāka rakstīt pati – tādus par tēvzemes mīlestību, par saules skaistumu! Ja viņa – tad es arī! Tikai manējie bija daudz pesimistiskāki, tādi, kas droši vien atkal dotu psihologiem darbu. Piemēram – paraugs, ko esmu rakstījusi vienpadsmit gadu vecumā: ko droši vien uzrakstīju, kad vecākā māsa mani iedunckāja vai bija kaut ko atņēmusi:

*“Aizdegtas, kad zvaigznes mirdz,
iesim projām, mana sirds,
Mums nav vietas šai zemē –
Nāc man līdzī pazemē.
Kad pār zemi viesuls joņos,
tad mūs kaps būs vienos kroņos.”*

Misiņa bibliotēkas Rokrakstu krājumā Indras Gubiņas fondā glabājas vairāk nekā 400 dzejoļu – gan atsevišķas lapiņas, gan daudzas piezīmju grāmatiņas ar dažādos gados rakstītu dzeju. Dzejoļi ir gan autores rokrakstā, gan mašīnrakstā un pēc pašas rakstnieces rakstītā – daudzi ir nepublicēti grāmatās, daži pārstrādāti publicējumos periodikā.

Trimdā tapušas arī dziesmu kompozīcijas ar Gubiņas tekstiem: laika posmā no 1962. – 2003. gadam tapušas 26 dziesmas

jauktaam korim, vīru korim, sieviešu korim, solo, duetam u.c. Starp komponistiem minami Jānis Norvilis, Alberts Jērums, Jānis Kalniņš, Helmers Pavasars, Gunars Nāgels un citi.

Sarakste

Rakstnieces vēstuļu draugu loks ir bijis ļoti plašs. Viņai rakstījuši: Ernests Aistars, Jānis Anerauds, Ilgonis Bērsons, Ēvalds Dajevskis, Vija Jugāne, Benedikts Kalnačs, Valija Ruņģe, Gunars Saliņš, Lidija Dombrovska, Teodors Tomsons, Dzidra Zeberiņa un daudzi citi.

Īpaši atzīmējama ir savstarpējās sarakstes kopa, kurā ietilpst gan Indrai Gubiņai rakstītās vēstules, gan viņas sūtīto vēstuļu kopijas, piemēram, sarakste ar Māru Celli, Sarmīti un Valdi Gertneriem, Zintu Aistari, Valdi Bajāru, Gunāru Gubiņu, Jāni Liepiņu, Olgu Lisovsku, Laumu Reinfeldi, Zigmundu Skujiņu, Eglonu Spēku, Anšlavu Eglīti un citiem.

Fotografijas, zīmējumi

Vairāk nekā 250 fotografijās aplūkojama ne tikai Indra Gubiņa dažādās dzīves situācijās, bet arī rakstniece kopā ar draugiem – rakstniekiem, māksliniekiem un mūziķiem. Līdz šim mazāk redzēti ir viņai veltītie šarži.

Interesantas ir Regīnas Černavskas un Gundegas Cennes zīmētās dažādās oriģinālu ilustrāciju variācijas Indras Gubiņas piecām grāmatām: “Pār plašu jūru”, “Ar gliemežvāku”, “Ar ēzeli uz akropoli”, “Dziesma, tevī esmu”, “Kaza kāpa debesīs”.

Raksti un sīkmateriāli

Indras Gubiņas dzīves un daiļrades pētņiekiem saistošas un intriģejošas ziņas var atklāties, izpētot viņas piezīmes, līgumus, autoratlīdzības, rakstniecei veltītos apsveikumus un citus materiālus.

Zināmu priekšstatu par Gubiņas interešu loku liecina gan viņas raksti par dažādām tēmām, kas tapuši laika posmā no 1966. līdz 2015. gadam, gan literāras pārdomas un esejas, gan apceres par trimdas literāriem jubilāriem, piemēram, astoņdesmitgadniekiem Ēriku Dzeni un Ingrīdu Viksnu un citiem.

Izpētei nozīmīgas ir arī dažādu autoru kritikas, recenzijas un raksti par rakstnieces daiļradi kopumā un par atsevišķiem viņas romāniem, stāstu krājumiem un dzeju grāmatām.

Kaut arī Indra Gubiņa reizēm vēstulēs uzsvēra, ka viņa nav rakstniece, bet ir tikai cilvēks, kam patīk rakstīt un lasīt savus darbus, tomēr sabiedrība un literārās organizācijas ir lēmušas citādi, un rakstniece par saviem literāriem darbiem saņēmusi dažādus apbalvojumus:

1973. gadā – PBL Kanadas kopas balva prozā par stāstiem “Ar diviem punktiem teikums”

1979. gadā – J. Jaunsudrabiņa balva prozā par romānu “Iztiksim bez mēness”

1987. gadā – PBLA Kultūras fonda Kr. Barona prēmija par romānu “Uz akmeņa stāvēdams”

1993. gadā – K. Goppera fonda balva par ceļojumu stāstiem “Ar ēzeli uz akropoli”

1994. gadā – PBLA Kultūras fonda balva par romānu “Vai slīdēja mākonis”

1999. gadā – PBLA Kultūras fonda balva par dzejoļu krājumu “Dīvaina spēle”

2004. gadā – PBLA Kultūras fonda atzinības raksts par romānu “Sārtā svītra debesīs”

2010. gadā – PBLA Kultūras fonda Kr. Barona prēmija par stāstījumiem “Vēlreiz turp un atpakaļ”

Ir nodzīvots bagāts, ražīgs mūžs, uzrakstītas divdesmit septiņas grāmatas (divi dzejoļu krājumi kopā ar Gunaru Janovski), vairākas grāmatas izdotas atkārtoti vai arī publicētas dažādās izdevniecībās. Daudz ceļots, daudz rakstīts. Un tagad – gan grāmatas, gan rokraksti ir atgriezušies mājās – Latvijā, lai priecētu laiku laikos.

“Mums vajag vairāk mīlestības, Dievs.

Tās nepietiek. Tās tiešām nepietiek.”

Indra Gubiņa